

פרשת מקץ תשפ"ב

מישבטי התורה

הליכות חיים

בס"ד

גנב שחזר בתשובה

שאלה

אדם שהנהיג בעברו חבורת עבריינים שגנבו והזיקו לרכוש הזולת במשך שנים רבות, זכה לחזור בתשובה, ובשנים האחרונות הינו עמל בתורה בישיבה למתחזקים. לאחרונה הוא קיבל ירושה כספית גדולה מסבו שנפטר, ולכן הוא רוצה להשיב לנגזלים את שווי הממון שגזל מהם.

ואע"פ שיודע שחז"ל תקנו לאנשים מסוגו "תקנת השבים" כמבואר בב"ק (ד:): ובשו"ע חו"מ (ס' שסו, א) שמהותה - שחז"ל לא רצו שהנגזלים יקבלו מגזלנים שעסקו תדיר בגזילות, את השווי הממוני של מה שגזלו מהם, כדי שלא יתחרטו הגזולים מחזרתם בתשובה. אולם יש מקרים בהם אין את התקנה והוא חייב בדיני אדם. וגם במקרים שיש את התקנה הוא מעוניין מעצמו לצאת ידי שמים ולהחזיר את חובו. ובפרט שלטענתו, גם לאחר שישב להם, יישאר ברשותו מספיק כסף למחיתו.

אמנם מאחר ולא בכל המקרים הוא גנב בעצמו, אלא שלח שליחים, לכן ברצונו לדעת באילו מקרים הוא חייב להשיב את הממון לנגנב?

תשובה

א. בכל המקרים שהחפץ הגנוב נמצא עדיין ברשותו - חייב להשיבו לנגנב גם בדיני אדם, ואפילו אם הוא לא גנבו, ולגבי חיוב זה לא תיקנו חז"ל את תקנת השבים. 1.

ב. בכל המקרים שהגיע לידו או לרשותו כסף או חפץ גנוב, והוא ידע ממי גנבו אותו, וכעת הכסף או החפץ כבר אינם אצלו, אפילו אם הוא לא גנבו וגם לא שלח שליח לגנובו, בכל זאת מכיוון שלא השיבו לבעליו - חייב לשלם לנגנב גם בדיני אדם השבת אבידה. ולא שייך כאן תקנת השבים שנאמרה רק כשהחיוב נובע אם גזל או גנב. 2.

ג. במקרים שהוא בעצמו גנב, ואין החפץ או הכסף ברשותו - יחזיר לנגנב את השווי הממוני של הגניבה. 3.

ד. אם שכר בתשלום יהודי שיגנוב, מעיקר הדין חיוב ההשבה הינו בדיני שמים בלבד. ולכן אם החזר בתשובה אומר שרוצה לשלם רק מה שחייב בדיני אדם, יאמרו לו שהוא פטור מלשלם. אלא אם כן הוא מוכן לשלם גם עבור מה שחייב בדיני שמים. 4.

ה. אם איים בנשק או בצורה אלימה אחרת על אחד מחבורתו שיגנוב - הוא חייב גם בדיני אדם לשלם עבור הגניבות שהשליח ביצע עבורו. חיוב זה קיים אפילו אם שלל הגניבה לא הגיע אליו. 5.

ו. אם רק אמר ליהודי לגנוב מאדם פלוני או להזיק לממונו, אבל לא הכריחו, והגנב יכל לסרב לביצוע הגניבה בלי שהמבקש יפגע בו או ברכושו - הוא פטור גם בדיני שמים מלשלם עבור הגניבה שנעשתה, למרות העבירה שעבר כשהסית יהודי לעשות איסור. 6.

מקורות

1. שו"ע חו"מ (ס' שסו, א), וע"ש בהגהות רע"א על השו"ע.

2. נפסק ברמ"א חו"מ (ס' שמח, ז) בשם הרא"ש והמרדכי. והטעם, מכיוון שכשהיה מוחזק בגניבה ידע שהממון שברשותו גנוב מאדם מסוים, לפיכך אפילו אם לא הוא גנבו, ולא היה לו שום קשר להוצאת ממון זה מבעליו, אולם היה מחויב מדין השבת אבידה להשיב לבעליו את החפץ או הכסף שהיה ברשותו. ולכן אם לא השיבו לבעליו, בין אם השתמש בו, ובין אם הוא אבד ממנו בפשיעתו, הוא מחויב על ההפסד הממוני שנגרם לבעליו מדין שומר חנם שפשע בשמירת אבידת חבירו, וכמו כל שומר חנם שפשע בשמירתו [וכ"ש שחייב לסוברים ששומר אבידה דינו כשומר שכר, ועיין בשו"ע וברמ"א חו"מ ס' רסו, טז]. והנה כלפי חיובי השומרים שפשעו בשמירתם - חז"ל לא תקנו תקנת השבים לפוטרים מלשלם. ולכן חייב גם בדיני אדם לשלם את שווי הרכוש הגנוב שהיה ברשותו.

3. שו"ע חו"מ (ס' שסו, א).

4. מקור הדין הוא מהגמ' בב"ק (נב). שהשוכר עדי שקר להעיד עבור חבירו, ומחמת עדותם ביה"ד חייב אדם לשלם שלא כדין או שפטור מלשלם שלא כדין וכעת מסרב לשלם למפסיד מה שחייב לו באמת, השוכר שגרם לפסיקה המוטעית של ביה"ד, פטור בדיני אדם למרות סיועו להפסיד את הממון, מאחר ואין שליח לדבר עבירה. כלומר, השוכר יכול לטעון - מי אמר לעדים שישמעו לי, הרי דברי הרב - הקב"ה שאסר להעיד שקר, ודברי התלמיד - אני ששכרתי אותם, דברי מי שומעים? פשוט ששומעים לדברי הרב, וא"כ הייתי בטוח שלא ישמעו לי, ולכן חיובו רק בדיני שמים.

ועיין בתוס' בסנהדרין (עב). בד"ה לא קבלינהו וכו', שאם מזיק או גנב רוצה להשיב רק מה שחייב בדיני אדם ולא בדיני שמים, צריכים ליידיע אותו את ההלכה ולא ניתן לקחת ממנו בניגוד לרצונו. וכ"ש בנידון דנן שהחיוב הוא מדין גרמא בלבד, ולכן לא מועילה תפיסת ממון מהמזיק באופן הזה. ואם למרות זאת יתפוס את ממונו - ביה"ד יוציאו אותו ממנו כהכרעת הי"ש בב"ק (פ"ו, ס' ו) שנפסק גם בש"ך חו"מ (ס' כח, ס"ק ב) ובקצות שם (ס"ק א) וע"ש.

5. נחלקו בגמ' בב"מ (י) רבינא ורב סמא באילו אופנים בשולח את חבירו לדבר עברה לא חלה שליחות, כי אין שליח לדבר עבירה, ופטור המשלח על מעשי השליח, ובאילו מקרים למרות שנשלח לעשות עבירה, השליחות חלה, והמשלח חייב על מעשה שלוחו. לדעת רבינא, המשלח פטור באופן שהשליח היה יהודי בר דעת שמחויב במצוות, שבמקרה זה, מכיוון שגם השליח מצווה שלא לעשות את העבירה, יכול המשלח לטעון, שהיה בטוח שהשליח לא יעשה את שליחותו, כי הרי דברי הרב ודברי התלמיד וכו'. ולדעת רב סמא, במקרים שהשליח יכל להימנע מלעשות את המעשה, אומרים אין שליח לדבר עבירה, אבל במקרים שהשליחות נעשתה בכל כורחו של השליח כגון: אם בעל זרק גט לחצרה של אשתו, שבאופן הזה מדין תורה האישה מתגרשת בכל כורחה, מאחר וחצרה זכתה לה בגט כי נחשבת כשליח שלה. במקרים כאלה - יש שליח לדבר עבירה. ועיין שם בתוס' ד"ה אי בעי וכו', אופן נוסף שגם לרב סמא השליחות תחול וע"ש.

והנה הרמ"א בחו"מ בהקדמה לסי' קפב, (ובס"ל שמח, ח), (ובס"ל שפח, טו) נוקט להלכה כרבינא. וכך היא דעתם של ראשונים ואחרונים רבים. ולכן אם שלח שליח שהוחזק לגנב מספר פעמים - חייב המשלח, כי

זה שהסית וגרם לחבירו ע"י דבריו שיעשה איסור ועבירה בניגוד לרצון הקב"ה. ולכן העונש שיקבל על כך משמים יהיה, בין אם הסית את חבירו לעבור על חטאים שבין אדם למקום, ובין אם הסיתו לעבור על חטאים שבין אדם לחבירו, בין לגופו, ובין לממונו. וביחס לכך דנה הגמ' בקידושין.

משא"כ הנידון של התוס' בב"ק הינו - לגבי חיוב תשלום ממון בדיני שמים למי שהסית עדים להעיד עדות שקר, שביחס לכך בלבד חידשו התוס', שרק אם שכר בממונו את העדים לשקר, נחשב הדבר שיש לו חלק פעיל בעדותם השקרית ובנזק שנגרם מחמתה. ולכן למרות שבפועל העדים הם שגרמו את הנזק הממוני, אבל מכיוון שלשוכרם בכסף יש חלק פעיל בגרימת הנזק, הוא חייב לשלם לניזק ממון בדיני שמים כדין גרמא בנזקין. משא"כ אם רק אמר לעדים להעיד שקר, בנידון זה אין לו שום חלק פעיל בעצם הגדת העדות, ולכן פטור מתשלום ממון אפילו בדיני שמים, אע"פ שוודאי שהוא ייענש בשמים על כך שהסית אנשים לעבור איסור בניגוד לרצון הקב"ה.

מסרים ורעיונות בחנוכה

מדוע הונצח נס חנוכה בהדלקת החנוכייה דוקא?

נוסח התפילה שמוסיפים בשמו"ע בימי חנוכה, רובו שבח והלל לקב"ה על הניסים הגדולים שעשה לנו בימי החשמונאים, שלמרות שהיו חלשים ומעטים - סייע בידם לנצח את היוונים, אע"פ שהם היו גיבורים ורבים וכו'. ובסוף תפילה זו, מזכירים שהחשמונאים הדליקו נרות בביהמ"ק, וקבעו שמונה ימים להודות ולהלל לקב"ה. אולם לא מזכירים שם כלל את הנס שנעשה עם השמן שדלק במשך שמונה ימים. ולפי"ז משמע, שעיקר הנס בחנוכה היה הניצחון במלחמה עם היוונים.

לאור האמור מן הראוי להבין, מדוע כשחז"ל קבעו לדורות להזכיר את הנס שהיה בחנוכה, הניצחו אותה בהדלקת נרות החנוכייה במשך שמונה ימים לזכר הנס שנעשה עם השמן, שלמרות שהספיק ליום אחד, דלק לבסוף שמונה ימים, וקבעו ברכה מיוחדת שאומרים בכל יום כשמדליקים את הנרות - שעשה ניסים לאבותינו וכו', ואילו על הנס העיקרי והמהותי - הניצחון על היוונים ומיגורם לאחר מאה ושמונים שנות שעבוד אכזריים, לא תקנו פרסום הנס, מלבד מה שמוסיפים בתפילת שמו"ע?

ונראה לבאר את הדברים בס"ד ע"פ דברי המשך חכמה בספר שמות פ' בא (י"ב, י"ט) בד"ה כי כל אוכל חמץ וכו', בתוספת ביאור נרחב.

ההבדל המהותי בין חגי היהודים לבין חגי הגויים לזכר ניצחונותיהם

כל העמים עושים את חגי הניצחון שלהם ביום שניצחו את אויביהם במלחמה, משא"כ עם ישראל אינו מנציח את שמחתו בהריגת האנשים, ואפילו שהיו אויביו ומצוה להורגם. וכלשון הפסוק במשלי (כ"ד, י"ז) "בנפול אויביך - אל תשמח" וכו'. אלא השמחה וקביעת היו"ט היא על הישועה שהקב"ה עשה להם שניצלו. ולכן בחג הפסח - ביום הראשון, היו"ט נקבע על כך שבני ישראל יצאו ממצרים משעבוד לגאולה, ואין שום איזכור בתפילות ואפילו לא בהלל המצרי על מיתת בכורי מצרים. ואפילו בשביעי של פסח שבו טבעו המצרים שרדפו אחר בני ישראל בים סוף, לא נקבע יו"ט מיוחד לזכר זה, וגם לא מברכים שהחיינו בכניסת החג, ואומרים בתפילה הלל חסר, כמו שאומרים בשאר ימי חוה"מ, מאחר ואיננו חוגגים את מותם של

ידע שהשליח לא שומע ברשעותו לדברי הרב. אולם הש"ך במקומות אלו משיג על הרמ"א ולדעתו ולדעת עוד פוסקים, ההלכה היא כרב סמא, ולכן אפילו אם הוחזק השליח מספר פעמים לגנב - גם אז אין השליחות חלה, והמשלח ששלחו פטור מלשלם וע"ש.

ולכן אם בנידון דנן המשלח לא היה מכריח את חבירו לפשע לגנוב, אעפ"כ מכיוון שחבירו הוחזק לגנב, ובפרט שגם מעצמו רצונו לגנוב, במקרה זה לדעת הרמ"א המשלח היה חייב לשלם על גניבת השליח, כי אומרים כאן שיש שליח לדבר עבירה. וחייב זה קיים אפילו אם הרכוש הגנוב לא הגיע לידי המשלח. כמו כן החיוב קיים, למרות שוודאי שגם השליח שגנב נשאר חייב לשלם לגנב על מעשה גנבתו. אלא שלהכרעת הש"ך כרב סמא, המשלח בנידון דנן יהיה פטור מלשלם.

אולם בנידון דנן כשהמשלח אנס באלימות את השליח לגנוב, אז גם לרב סמא ולש"ך שנקט כמותו, דומה הדבר לחצר שקונה בעל כורחה. ולכן באופן הזה לכל הדעות יש שליח לדבר עבירה, ולכן חייב המשלח לשלם את גנבותיו של שליחו. ומאחר ונידון זה לא שכיח, לא קיימת לגביו תקנת השבים. וגם מסתבר, שתקנת השבים קיימת רק כלפי מי שגנב בפועל, ולא כלפי מי שמתחייב לשלם מחמת שליחות.

אמנם נוסף, שבמקרה הזה, גם אם לבסוף המשלח לא ישלם עבור גניבת השליח, חייב השליח שגנב לשלם, ואפילו אם זאת היתה הפעם הראשונה שגנב, שלגביו לא תיקנו חז"ל תקנת השבים כמבואר בשו"ע חו"מ (ס"ו שס"א), ולמרות שהיה אנוס על גניבתו. מאחר ונחשב הגנב - מציל עצמו בממון חבירו, שמבואר בב"ק (ס"ו): שלמרות שמוותר לו, אבל חייב לשלם לבעל הממון מה שהפסידו וע"ש.

6. כתב התוס' בב"ק (נ"ג) ד"ה אלא לחבריה וכו', שרק מי ששכר עדי שקר תמורת תשלום לטובת חבירו, חייב לשלם בדיני שמים על הפסד הממון שנגרם מחמת עדות זו. משא"כ מי שרק אמר לעדים להעיד שקר ולא הכריחם לכך בשום צורה, פטור אפילו בדיני שמים, ורק עדי השקר יתחייבו לשלם מדין גרמא על נזקי עדותם.

והקשה עליו הש"ך בחו"מ (ס"ו לב ס"ק ג) שהרי מבואר בגמ' בקידושין (מ"ג) שאפילו לבית הלל שאין שליח לדבר עבירה, אבל מי ששלח שליח אפילו בדיבור להרוג אדם מסוים, ייענש המשלח גם בדיני שמים על הריגת שלוחו. וא"כ רואים מגמ' זו, שבדיני שמים תמיד המשלח חייב למרות שרק ביקש מהשליח ולא שכרו תמורת תשלום?

והגר"א שם (ס"ק ב) יישב את קושיית הש"ך, שרק לגבי שפיכות דמים מתחייב גם המשלח ששלח שליח להרוג, משא"כ בדיני ממונות העיקר כתוס', שפטור המשלח גם בדיני שמים.

אמנם הקצות שם (ס"ק א) יישב את קושיית הש"ך, שישנו חילוק מהותי בין החיוב בדיני שמים לשלם ממון עבור נזק שנגרם מחמתו, שע"ז מדברים התוס' בב"ק, לבין העונש שיענישו בשמים כל מי שמסית אחרים לעשות עבירה, שביחס לנידון זה נאמר בגמ' בקידושין שהמשלח חייב. וכדבריו כתב גם המאירי בב"ק שם, ונוסף לכך בס"ד ביאור.

כתוב בתורה בויקרא (י"ט, י"ז) "הוכח תוכיח את עמיתך, ולא תשא עליו חטא" ועיין בספר החינוך (מצווה רלט) שביאר מצווה זו בהרחבה. כלומר, התורה חייבה במצוות עשה כל יהודי להוכיח ולמנוע מאדם אחר אם רואהו שרוצה לעשות עבירה. ולכן אם למרות שיכל למנועו מכך לא עשה מאומה - הוא ייענש על ביטול מצוות עשה, שלא חס על כבודו של הקב"ה ואפשר לאחרים לעבור על דבריו ורצונו של הבורא ית"ש. לפי"ז כ"ש שיענש בחומרה גדולה יותר, כאשר הוא

המצריים, אלא זהו המשך מהיו"ט הראשון של חג הפסח, מאחר שבו הושלמה סופית היציאה מארץ מצרים, ומהמצריים ששעבדו אותנו.

ההנצחה ע"י התנוכיה - כדי שלא יבואו לידי כפירה

לאור האמור, גם בחנוכה כשקבעו חז"ל להודות ולהלל להקב"ה על ניסיו הגדולים שעשה עמנו, למרות שוודאי שהנס הגדול היה - הניצחון על היוונים שגזרו גזרות שמד על היהודים שלא ילמדו תורה וישמרו את המצוות, ורבות יהודים נהרגו על ידם במשך מאה ושמנים שנות שלטונם האכזרי, אך ורק בגלל רצונם לקיים את מצוות התורה בקדושה וטהרה. אולם על דבר זה לא ניתן לקבוע יום הלל והודיה, משתי סיבות עיקריות: א - כי כאמור, איננו חוגגים על הריגת אנשים, ואפילו גויים רשעים ורוצחים. ב - אם יעשו יו"ט על זה, אזי ברבות השנים, יפרשו את הדבר, שהניצחון היה בגלל גבורתם הגדולה של החשמונאים, ויגיעו לאמירת דברי כפירה בקב"ה - שרק בזכות כוחם וגבורתם הכוחנית של החשמונאים, הצליחו להתגבר על היוונים. בעוד שלמעשה הם היו אנשים חלשים וכלשון התפילה בשמו"ע: "מסרת גיבורים - ביד חלשים".

כלומר, ודאי שהיוונים היו חזקים מהם בכוחם, ורק בזכות נסי הקב"ה למתתיהו ובניו ולמצטרפים אליהם - הם נהיו לפתע חזקים ובעלי כח באופן לא טבעי, והצליחו להרוג את צבא המתיוונים, בזכות שמסרו נפשם כפשוטו עבור לימוד התורה, קדושת ישראל ושמירת המצוות. כמו כן מבואר במדרשי חז"ל, ובספרו של יוסיפון הכהן, שבכל פעם לפני לכתם למלחמה, התפללו החשמונאים לפני הקב"ה בחזקה עד כלות נפשם, שהקב"ה יסייע בידם לנצח את היוונים, ורק בזכות תפילתם ואמונתם האיתנה בקב"ה, והסכמתם למסור את נפשם למען כלל ישראל וקיום התורה, זכו לניסים הרבים והעל טבעיים שנעשו להם.

לפיכך כשבאו חז"ל לקבוע לדורות להלל ולשבח לקב"ה על ניסיו בחנוכה, ציינו בנס השמן, שנמצא פח שלא נטמא והשמן שבו הספיק לשמונה ימים, למרות היותו נס קטן ומזערי ביחס לניסים הגדולים שנעשו להם בניצחונם במלחמה, ובפרט שלמעשה גם ללא הנס יכלו להדליק את המנורה בשמן הטמא, כי טומאה הותרה בציבור. ולמרות שללא נסי המלחמה, היו עדיין משועבדים ליוון ולגזרות השמד שלה, עדיין חששו חז"ל כדי שלא ייהפך עם השנים קביעת הנס על המלחמה, לשיר ושבח של הכופרים בקב"ה שיאמרו - שרק בגלל כוחם ועוצם ידם של החשמונאים שנקראו גם "מכבים" נעשה הניצחון, לכן העדיפו חז"ל להנציח לדורות את נס חנוכה על הנס הקטן יחסית של השמן שדלק שמונה ימים, ולא על נסי המלחמה הגדולים.

תקלות שיצאו כשהנציחו את נסי הקב"ה בדברים גשמיים

וכדי להמחיש את אמיתות הדברים לגבי הסכנה שבדבר, נביא להלן שתי דוגמאות שבהן הנצחת נסי הקב"ה בדבר גשמי, גרמה במהלך השנים לכפירה בקב"ה.

א - בימי גדעון שהיה צדיק גדול ושופט ישראל, עשה הקב"ה ניסים על טבעיים במלחמותיו להצלת כלל ישראל מאויביו, כמבואר בהרחבה בספר שופטים (פרקים ז-ח). וכתוב שם (ח, כז) שלזכר הניסים שנעשו לו, עשה אפוד מהזהב הרב שלקח כשלל מהמלחמה, כדי שתמיד כשיראהו יזכור את נסי הקב"ה וישבחו על כך. אולם לבסוף לאחר מותו חטאו בני ישראל, ועשו את האפוד כאלוה והשתחוו לו, כאילו הפסל הזה הוא שגרם להם לניצחונות הגדולים, וכך מבואר בהרחבה שם בפי' רש"י וע"ש.

ב - בימי משה רבינו כשחטאו בני ישראל ודיברו לשון הרע על הקב"ה ועל משה, נענשו בנשיכת הנחשים שהיו במדבר כמבואר

בספר במדבר (כא, א-ט), ואמר הקב"ה למשה, שיעשה נחש נחושת ויניחו גבוה, כדי שכל מי שיביט אליו וישעבד את לבו לשמים - ינצל מהנחשים כמבואר בגמ' ראש השנה (טו). ולבסוף בימי חזקיהו המלך היו מבני ישראל שעשו את הנחש הזה כעבודה זרה והשתחוו לו, כאילו יש בכוחו להציל ולהושיע אנשים מנשיכת הנחשים. ולכן שברו חזקיהו המלך, והסכימו אתו חז"ל אע"פ שהנחש נעשה ע"י משה רבינו בציוריו ה'.

א"כ רואים שהנצחה ע"י מעשה גשמי או הלל ושבח למעשה הגשמי עצמו, למרות שנעשה בשעתו כדי לשבח את נסי הקב"ה, ייהפך במשך השנים לכפירה בקב"ה. משא"כ הנצחת הנס של השמן, אין כאן דבר ממשי שניתן ליחסו לבני אדם, ובפרט שהשמן איננו עוד, וממילא לעולם כולו שבח והלל לקב"ה בלבד.

סיבה נוספת להנצחת נס חנוכה דווקא ע"י הדלקת התנוכיה

והנה בנוסף לאמור לעיל, היו לחז"ל טעמים נוספים להנציח את נסי הקב"ה בחנוכה, דווקא בנס שנעשה לשמן שבו הדליקו את המנורה בבית המקדש, ונביא להלן מעט ממה שנכתב בספרים הקדושים.

כתוב בגמ' שבת (כב:) שמטרת הדלקת המנורה בביהמ"ק היתה - לעדות לכל אנשי העולם שהשכינה שורה בישראל. וכיצד היא העדות? אמר רב, ע"י הנר המערבי שהכהן נתן בו שמן באותה כמות שנתן בשאר ששת הנרות שבמנורה, והיה נר זה דולק כל הלילה והיום שלמחרת, ומהאש שהייתה בו, היה הכהן מדליק למחרת את שאר הנרות, ובו היה מסיים, וכן כתוב בגמ' ביומא (טו) וע"ש.

והוסיף על כך השל"ה הקדוש בפרק תורה אור - עניני חנוכה, שהסיבה שהנס נעשה במנורה, משום שהחשמונאים הכהנים החזירו עטרת התורה ליושנה, וגרמו לקיום מצוותיה, וכתוב "נר מצווה - ותורה אור". וזה רומז בעיקר על לימוד התורה שבע"פ, ולכן נאמר בגמ' ב"ב (כה:) הרוצה להחכים - ידריס, כי המנורה היתה בצד דרום בביהמ"ק, וכשהמנורה דלקה - זה גרם לשפע שירד משמיים כדי להבין את חכמת התורה שבע"פ הן בנגלה והן בנסתר. ולכן כשרצו היוונים להשכיח את לימוד התורה - הם טמאו את השמן כדי שלא יוכלו להדליק את המנורה, ולא ילמדו את התורה שבע"פ, וגם אם ילמדו אותה, לא יזכו להבנתה כראוי, וממילא חלילה עם ישראל ייפרד מדבקותו בקב"ה.

לפיכך הנציחו חז"ל בדוקא את הנס של חנוכה, ע"י הדלקת התנוכיה במשך שמונת ימי חנוכה, שזה כאילו מקביל להדלקת המנורה בשמן בביהמ"ק - כדי להורות, שהדבר היחיד שישמור במשך אלפי שנות הגלות על כל יהודי כפרט, ועל עם ישראל ככלל הוא - לימוד התורה, ובפרט התורה שבע"פ. לפיכך נמצאנו למדים מכך, כמה חשוב כל השנה, ובפרט בימי חנוכה להתגבר ולהוסיף בלימוד התורה, ובפרט בלימוד התורה שבע"פ, שלמען דבר זה הונצח לדורות נס חנוכה ע"י הדלקת נרות התנוכיה בפרהסייה.

הליכות והלכות בדף היומי

תענית כה.

גידול בהמה דקה בארץ ישראל

שאלה

האם מותר בזמן הזה למי שגר במושב בארץ ישראל לגדל בסמיכות לביתו עזים וכבשים, כדי למוכרם אח"כ לאכילה?

והאם ישנו הבדל בין קיבוץ למושב?

תשובה

א. חז"ל אסרו לגדל בהמה דקה כמו עזים וכבשים בכל מקום שישנו ישוב של בני ישראל שיש להם גינות. בין אם מגדלים בהן ירקות, ובין אם הן גינות נוי כפי שנהוג לשתול בחצרות הבתים ושל בנין משותף.

ב. האיסור לגדל בהמה דקה אינו קשור לישוב ארץ ישראל, אלא הוא קיים גם בזמן הזה בכל מקום בעולם שיש בו ישוב יהודי, ואפילו שמעולם לא היה בו ישוב כמו בארצות הברית או באירופה. לפיכך אפילו שהיו מאות שנים שלא היה ישוב יהודי בארץ ישראל, ולמעט היהודים שחיו בה לא היו שדות, אולם מאחר וכעת שזכינו בס"ד שישנו ישוב יהודי ומגדלים בו ירקות או שדות נוי, לפיכך קיים גם בזמן הזה האיסור לגדל בהמה דקה באזור מיושב ביהודים בארץ ישראל.

ג. מותר לגדל בהמות דקות במקום הפקר שמרוחק מהישוב, ובמקומות אלו יישארו בלילה בהמות הדקות בדירים סגורים מחוץ למקום הישוב והשדות הנטועים.

מותר לגדל בהמות דקות בקיבוץ. אולם במושב נשאר האיסור לגדל בהמה דקה במקום המיושב כמו שקיים בעיר, אלא אם כן כל חברי המושב יסכימו שיוכלו לגדל שם בהמות דקות.

מקורות

כתוב בגמ' תענית (כה.) שלרבי חנינא בן דוסא היו עיזים שהביאו דובים בקרניים שלהם. ושואלת שם הגמ', מהיכן היו לרבי חנינא עיזים, הרי קימ"ל במשנה בב"ק (עט:) שאסרו חכמים לגדל בהמה דקה בארץ ישראל, מכיוון שהן הולכות ונכנסות לחצרות וגינות של השכנים ואוכלות את הפירות והירקות שגדלים שם? ותיצה הגמ', שהוא מצא את העיזים, ולכן מדין השבת אבידה התחייב לשומרם עבור בעליהם, אלא שלקח רועה שירעה אותן במדבר או ביער כמבואר שם בספרים גבורת ארי וביעב"ץ וע"ש.

עכ"פ מבואר בגמ' בב"ק (פ.) בנידון עם החסיד, שלמרות שקשר את העז לכרעי מיטתו, ולמרות שנצרך מסיבות בריאותיות לגידול העז, כדי לשתות ממנו חלב חם כל בוקר לבריאות ליבו [ועיין שם במהרש"א, שזוה לא היה בגדר פיקוח נפש], בכל זאת חכמים סירבו לבקרו בעת מחלתו בגלל העז שגידל בביתו, ועבר בכך על תקנת חז"ל שאסרו לאדם לגדל בהמה דקה במקום ישוב כשרוב הגרים שם הינם ישראלים. ומבואר בתוס' שם (עט:) בד"ה אין מגדלין וכו', שהאיסור קיים אפילו אם המגדל יוציאם מהדיר כל יום עם רועה מיוחד שמתחייב תמורת שכר לשמור עליהם.

והנה מבואר שם בב"ק שרב יהודה אמר בשם רב, שגם בבבל אסרו לגדל בהמה דקה, מכיוון שהתיישבו שם יהודים רבים ויש להם שדות, וממילא העיזים והכבשים יאכלו מהירקות שגדלים בשדותיהם, ולכן דין בבל - כדין ארץ ישראל. אולם במקומות שאין ישוב של יהודים רבים ורוב הגרים שם הינם גויים, לא קיימת תקנת חז"ל שאסרה על גידול בהמות דקות, אע"פ שגם שם אם יזיקו בהמות ישראל לירקות של הגויים, יצטרכו בעליהן לשלם לגויים מה שאכלו כמבואר ברש"י שם במשנה. לאור האמור כתב בביאור הגר"א על השו"ע חו"מ (סי' תט, ס"ק א) שמוכח שאיסור חז"ל אינו תלוי בארץ ישראל, אלא הוא נאמר בכל מקום שרוב הגרים שם הינם ישראלים.

לאור האמור, הדבר היחיד שקובע האם קיים באותו המקום איסור חז"ל לגדל בהמה דקה, תלוי אם הישוב הינו במקום שרוב הגרים

בו הינם ישראלים או לא, ולא משנה באיזה מקום בעולם נמצא הישוב הזה. לפיכך אע"פ שרב אמר בזמנו לגבי בבל, שהיא בימינו עירק - שדינה כארץ ישראל, ולכן אסור לגדל בה בהמה דקה. אולם ברור שבזמן הזה אם יגור שם יהודי, הוא יוכל לגדל בהמה דקה, כי המציאות השתנתה וכיום גרים שם רק גויים, ובמצב כזה לא אסרו חז"ל על גידול בהמה דקה. וכעין זה כתב גם הסמ"ע בחו"מ (סי' תט, ס"ק ב) וע"ש.

גדר גידול בהמות דקות בזמן הזה בארץ ישראל

לאור האמור, אע"פ שלאחר שהביא השו"ע בחו"מ (סי' תט, א) את האיסור לגדל בארץ ישראל בהמה דקה כתב שם חז"ל: והאידינא שאין מצוי שיהיו לישראל בארץ ישראל שדות - נראה דשרי עכ"ל. כלומר, בימי השו"ע למרות שגרו יהודים רבים בצפת ובטבריה וכו', אבל מכיוון שלא היו להם שדות - לכן התיר השו"ע לגדל בהמה דקה. כי הבהמות שגדלו שם - יאכלו ירקות רק משדות הגויים, ולכן אע"פ שבעליהן יתחייבו לשלם לניזק מה שבהמותיהם יזיקו, אבל תקנת חז"ל לאסור את גידול הבהמות לא היתה במציאות הזאת, ולכן היא תמיד משתנית לפי המציאות בכל מקום שיש ישוב יהודי. וכדברי הגר"א, שהתקנה מראש לא היתה קשורה כלל לארץ ישראל, אלא היא תוקנה לפי צורת מגורי הישוב היהודי בכל מקום שיגורו.

וברור שהשו"ע לא הפקיע בארץ ישראל את תקנת חז"ל לאסור גידול בהמה דקה.

א - כי ניתן לבטל תקנת חז"ל, רק אם ביה"ד שמבטלו יהיה גדול בחכמה ובמניין מחז"ל שתיקנו זאת כמבואר במגילה (ב.), וברור שמציאות כזאת לא היתה קיימת בימי השו"ע. ב - לאור האמור לעיל מוכח - שגם השו"ע לא הפקיע את התקנה, אלא דווקא בגלל שהבין כמו הגר"א והסמ"ע, שהתקנה מראש לא התייחסה כלל לארץ ישראל, אלא למקום מגורי הישראלים בלבד. ולכן בכל מקום ובכל זמן צריך לדון לגופו של דבר, מהי המציאות שקיימת במקום שבו רוצים לגדל בהמות דקות.

לפיכך אם השו"ע היה בדורנו היה כותב: בבבל - מותר לגדל בהמה דקה, ואילו בארץ ישראל מכיוון שבחסידי הבורא רוב הגרים בה הינם יהודים - לכן קיים האיסור של חז"ל לגדל בה בהמות דקות. והוא הדין שאיסור זה קיים בזמן הזה גם בישובים יהודיים מבודדים באמריקה או באירופה, אם רוב הגרים שם הינם יהודיים, ויש להם שדות או עצי נוי, דשא וכדומה, משום שהבהמות דרכן לאוכלם ולהזיקם.

החילוק המהותי בין קיבוץ למושב

והנה בקיבוץ, שם כל השדות אינן שייכות לאדם מסוים, אלא הן בשותפות ממונית של כל אנשי הקיבוץ, וכן גם הבהמות הדקות שייכות לקופה המשותפת של חברי הקיבוץ. לפיכך כשם שאדם שגר לבדו ביער יכול לגדל בהמות דקות, למרות שיאכלו לו את ירקותיו כי הוא מפסיד לעצמו, וביחס לכך אין את תקנת חז"ל, הוא הדין בקיבוץ - המציאות הקיימת שם היא שבמקום שהכל יהיה שייך לאדם אחד, הכל שייך למאות אנשים, שכולם השתתפו על דעת כן ומסכימים שממון אחד שלהם יזיק לממון אחר שלהם. משא"כ לגבי מושב, שם יש לכל אחד משק פרטי ששייך רק לו, לכן המציאות הממונית שם דומה לעיר, לפיכך במושב קיימת תקנת חז"ל שאוסרת גידול בהמות דקות, אא"כ כל אנשי המושב מסכימים לכך, שאז דינם דומה לקיבוץ.

העלון יוצא לע"נ: הר"ר חיים יצחק ז"ל בהר"ר צבי הי"ד, ומרת נחמה בת הר"ר יחיאל הלוי ע"ה